

ԷԼԻՆԱ ԳԵՂԱՄՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի դասախոս
«ԹԱՈՒԵՐ ԻՆՏԵՐՆԵՅՇՆԼ ՔՈՆՍԱԼԹԱՆՏԱ» ՓԲԸ
իրավաբանական ծառայության ղեկավար

«ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԸՆԿԵՐՈՋ» ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ՝ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՇԱՀԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Սույն հոդվածում քննարկվում է «գատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը՝ առավելապես վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանության համատեքստում: Հոդվածի շրջանակում քննարկվող ինստիտուտը վերլուծության է ենթարկվում վարչական դատավարությունում դատարանի դերի վերափոխման համատեքստում՝ ընդգծելով, որ վարչական դատավարության զարգացման ժամանակակից միտումները պահանջում են վարչաիրավական վեճեր քննող դատարանի դերի վերափոխման պահանջարկի առկայությունը: Այս համատեքստում հոդվածում արձանագրվում է վարչական դատավարությունում ներկայումս գործող ավանդական գործիքակազմերի անբավարարությունը հանրային շահի արդյունավետ պաշտպանության տեսանկյունից՝ ընդգծելով հանրային շահի պաշտպանության համապարփակ գործիքակազմի ներդրման անհրաժեշտությունը:

Հեղինակը հանգում է այն եզրակացության, որ «գատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը վարչական դատավարությունում չպետք է մեկնաբանվի պարզապես որպես դատական ակտերի պատճառաբանվածությունն ապահովող դատավարական լրացուցիչ գործիքակազմ, այլ որպես վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանությունն ապահովող կարևորագույն գործիքակազմ: Տեսական աղբյուրների, միջազգային փորձի ուսումնասիրության և գործառնության վերլուծության արդյունքում հեղինակն առանձնացնում է քննարկվող ինստիտուտի՝ միջազգային պրակտիկայում հանդիպող հիմնական մոդելները՝ առաջարկելով Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարությունում ներդնել «գատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի թույլատրվական մոդելը՝ այն սկզբնական շրջանում կիրառելի դարձնելով միայն Վճռաբեկ դատարանում և սահմանելով դրա կիրառելիության, այդ թվում՝ դատարանի կողմից amicus դիրքորոշումների ներկայացումը թույլատրելու հստակ պայմանները:

Հիմնաբառեր – վարչական դատավարություն, հանրային շահ, «գատարանի ընկեր», իշխանությունների բաժանում, իրավունքների համակարգային խախտումներ, Վճռաբեկ դատարան, դատարանի դեռակատարում:

Ներածություն

Սույն գիտական հոդվածի քննարկման առարկան «գատարանի ընկերոջ» ինստիտուտն է՝ վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանության երաշխավորման համատեքստում: Չնայած այն հանգամանքին, որ վարչական դատավարության կենտրոնական առանցքում ավանդաբար եղել է հանրային իշխանության ոչ իրավաչափ իրացումից անձի իրավունքների պաշտպանությունը, ժամանակակից վարչական իրավունքում լայնորեն տարածում է գտնում այն գաղափարը, որ վարչական դատավարությունում դատարանի դերը չի կարող սահմանափակվել բացառապես անհատական վեճերի քննությամբ: Այս համատեքստում վարչական դատարանի դերը վերափոխվում է՝ անհատական վեճերի քննողից դեպի գործադիր իշխանության ոչ իրավաչափ իրացման դեմ իրական հակակշիռ: Այս համատեքստում վարչական դատավարության «ավանդական» ընթացակարգը և առկա գործիքակազմերը դառնում

են անբավարար՝ վարչական դատավարությունում անձի խախտված իրավունքների վերականգնումից զատ նաև հանրային շահի պաշտպանությունն ապահովելու տեսանկյունից:

Սույն հոդվածի արդիականությունը պայմանավորված է թե՛ ներպետական իրավական համակարգում, թե՛ միջազգային պրակտիկայում վարչական դատավարությունում վարչական դատարանի դերի վերափոխման, մյուս կողմից՝ հանրային շահի պաշտպանության համարժեք գործիքակազմի ներդրման անհրաժեշտությամբ: Ընդ որում, հատկանշական է, որ չնայած այն հանգամանքին, որ վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանության հիմնահարցերը վերջին տարիներին լայնորեն քննարկվում են, հանրային շահի պաշտպանությունը թե՛ գիտական աղբյուրներում և թե՛ ուսումնասիրված երկրների իրավակիրառ պրակտիկայում առավելապես կապվում է սոցիալապես խոցելի խմբերի իրավունքների պաշտպանությամբ հայցերի հարուցման հնարավորու-

www.aradaradutyjournal.com

թյան և թույլատրելիության շրջանակի քննարկմանը: Սույն հոդվածի շրջանակում առաջ է քաշվում այն գաղափարը, որ հանրային շահի պաշտպանությունն անհամեմատ ավելի լայն բովանդակություն ունի, և այն կարող է պատշաճ իրականացվել միայն առանձին գործիքակազմերի կիրառմամբ:

Սույն հոդվածի գիտական նորույթը և վարչական իրավունքի ու դատավարության ոլորտում դրա ներդրումը Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարությունում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտության հիմնավորումն է՝ դրա թույլատրվական մոդելի և սկզբնական շրջանում Վճռաբեկ դատարանում կիրառման ենթակա լինելու վերաբերյալ եզրահանգման առաջադրմամբ և դրա դոկտրինալ հիմնավորմամբ: Հոդվածի շրջանակում, այսպիսով, «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը վերլուծվում է որպես ոչ թե պարզապես վարչական դատարանին օժանդակող ինստիտուտ, ինչպես այն ընկալվում է ավանդաբար, այլ վարչական դատավարության համատեքստում հանրային շահի պաշտպանության ապահովման գործիքակազմ: Հետագոտության գիտական նորույթը նաև այն է, որ հոդվածում առանձնացվում են քննարկվող ինստիտուտի հիմնական ռիսկերը և առաջնորդվում դրանց զսպման գործիքակազմերը:

Հոդվածի նպատակներն են «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի կոնցեպտուալ հիմքերի, վարչական դատավարությունում ունեցած գործառույթային նշանակության բացահայտումը, միջազգային լավագույն փորձի ու տեսական աղբյուրների ուսումնասիրության և Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում առկա խնդիրների համատեքստում վարչական դատավարությունում դրա ներդրման՝ գիտականորեն հիմնավորված մոդելի առաջարկումը:

Հոդվածը կազմված է ներածությունից, հոդվածի մեթոդաբանությունից և երեք ենթավերնագրերից, որոնցից առաջինում բացահայտվում է «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի էությունը, երկրորդում՝ քննարկվող ինստիտուտի առնչությամբ միջազգային փորձը, երրորդում՝ ինստիտուտի առնչությամբ հնարավոր խնդիրները, դրանց հաղթահարման ուղիները և Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրման հեռանկարները:

Հետագոտության մեթոդաբանությունը. Հետագոտությունն իրականացվել է նորմատիվ, դոկտրինալ, համեմատական և իրավաբանական գործառույթային վերլուծության մեթոդների համատեղ կիրառմամբ:

Դոկտրինալ մեթոդը կիրառվել է հանրային շահի պաշտպանության և «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտների գիտական բնույթի բացահայտման, նորմատիվ վերլուծության մեթոդը՝ Հայաստանի

տանի Հանրապետության և այլ երկրների օրենսդրության վերլուծության համար: Համեմատական մեթոդը կիրառվել է տարբեր երկրների իրավական համակարգերում քննարկվող ինստիտուտի առանձնահատկությունների վերհանման և հայրենական իրավական համակարգում դրանց կիրառելիությունը փաստելու համար: Գործառույթային վերլուծության մեթոդը կիրառվել է քննարկվող ինստիտուտի առավելությունների, գործնական կիրառման հիմնախնդիրների և դրա ներդրման հնարավոր ռիսկերի վերհանման նպատակով:

Հետագոտության մեթոդաբանական հիմքը իրավական ակտերը, դատական պրակտիկան, համեմատական իրավագիտական նյութերն ու ակադեմիական գրականությունն են, որոնք ենթարկվել են որակական վերլուծության՝ շեշտը դնելով համակարգային եզրահանգումների և գործնականում կիրառելիության ապահովման վրա:

«Դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի էությունը և գոյաբանական հիմքերը

Վարչարարության բողոքարկման իրավունքի ձևավորման ակունքներում ի սկզբանե եղել է հանրային իշխանության ոչ իրավաչափ իրականացման դեպքում անձին իր իրավունքների պաշտպանության հնարավորություն ընձեռելու գաղափարը: Այս համատեքստում թե՛ վարչական իրավունքի գիտության մեջ, թե՛ առանձին երկրների իրավական համակարգում վարչարարությունից տուժող համարվելու և այդ հիմքով բողոքարկման իրավունք ունենանալու առաջնահերթ չափանիշը վիճարկվող վարչական միջոցի կամ այլ գործողությունից ուղղակի ազդեցություն կրած լինելն է: Չնայած այս հանգամանքին՝ հանրային իշխանության իրականացումը, այդ թվում՝ վարչարարության իրականացումը, ի տարբերություն մասնավոր իրավական հարաբերությունների, անկախ կոնկրետ հասցեատերեր ունենալու հանգամանքից, որոշակիորեն շոշափում է նաև հանրային շահը: Ավելին, վարչաիրավական հարաբերություններն ի սկզբանե ծագում են հանրային շահի պաշտպանության և իրացման նպատակով, ուստի վարչարարության բողոքարկման իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակի որոշման հիմքում միայն մասնավոր շահի պաշտպանությունը դնելն ինքնին դեռևս բավարար չէ վարչարարության բողոքարկման ինստիտուտի՝ վարչարարության արդյունքում «տուժած» անձանց իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության մեկտեղ մյուս առաջնահերթ նպատակի՝ հանրային իշխանության ոչ իրավաչափ իրականացումը զսպելու կամ դրա դեմ պայքարի կենսագործման համար:

Մյուս կողմից՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը ենթադրում է, որ դատական իշխանության նպատակը ու գործունե-

www.ardaradutyjournal.com

ուրջան հիմքում ընկած հիմնարար սկզբունքը պետք է լինի ոչ միայն անհատի արդար դատաքննության իրավունքի գործնականում իրացման հնարավորություն ընձեռելը, այլև գործադիր իշխանության ոչ իրավաչափ իրացման դեմ ընդհանուր հակակշիռ լինելը, ինչին հնարավոր չի լինի հասնել, եթե վարչական դատավարությունում դատարանն օժտված չլինի հանրային շահի պաշտպանությունն ապահովելու և գործադիր իշխանության՝ այդ շահը խախտող գործունեությանը արդարադատության գործիքակազմով արձագանքելու անհրաժեշտ կառուցակարգերով:

Վարչարարության բողոքարկման համատեքստում հանրային շահի պաշտպանությանը միտված առանձին ինստիտուտների ներդրման անհրաժեշտությունը քննարկվող յուրաքանչյուր դեպքում տարբեր հիմնավորումներ ունի: Մասնավորապես, հնարավոր են իրավիճակներ, երբ անձը, ունենալով իրավական շահագրգռվածություն, դիմի վարչական դատարան իր իրավունքներն անմիջականորեն խախտող վարչական ակտի վիճարկման պահանջով, սակայն, միևնույն ժամանակ, վարչական ակտն իր բնույթով այնպիսին լինի, որ շոշափին անս այլ, այդ թվում՝ լայն շրջանակի անձանց իրավունքներ, որոնք կան չջանկանան մասնակցել դատավարությանը, կան այդպիսի անձանց շրջանակն այնքան լայն լինի, որ օբյեկտիվորեն անհնարին լինի նրանց անհատականացնելը և դատավարությանը մասնակից դարձնելը: Ընդ որում, այդ անձանց իրավունքները շոշափվելը կարող է չունենալ իրավաբանորեն այնպիսի նշանակալիություն, որ վերջիններս իրավունք ստանան դատավարությանը մասնակցել երրորդ անձի կարգավիճակով: Այսինքն, եթե նույնիսկ նման դեպքերում իրավական շահագրգռվածություն ունեցող անձը չդիմեր դատարան և չվիճարկեր վարչարարությունը, այդ դեպքում, օրինակ, հասարակական կազմակերպությունը, չէր ունենա հանրային շահի պաշտպանության նպատակով դատարան դիմելու և նշված վարչական ակտը վիճարկելու իրավունք, քանի որ դժվար կլիներ նման դեպքերում ապահովել դատարան դիմելու համար անհրաժեշտ «շահագրգռվածության» առկայությունը:

Մյուս կողմից, հնարավոր են դեպքեր, երբ կոնկրետ գործով վարչարարությունը վիճարկվի, սակայն վարչական մարմնի պրակտիկայում առկա լինեն անձանց իրավունքների ենթադրյալ խախտման բազմաթիվ նմանատիպ դեպքեր, որոնց հասցեատերերը, սակայն, խմբային հայց չեն ներկայացրել կամ դեռևս հայց չեն ներկայացրել դատարան, իսկ մյուս կողմից՝ չունեն իրավական որևէ կառուցակարգ՝ տվյալ գործի շրջանակում բարձրաձայնելու վարչական մարմնի կողմից անձանց իրավունքների հիմնարար և/կամ համակարգային խախտումները: Այսպիսի դեպքերում ևս

վարչարարությունից ակնհայտ «տուժողի» կարգավիճակ ունեցող անձի առկայության և վերջինիս կողմից դատարան դիմած լինելու, մյուս կողմից՝ խմբային հայց չներկայացվելու պայմաններում անձանց իրավունքների համակարգային խախտման հետևանքով հանրային շահի պաշտպանության համատեքստում առաջացող «սպառնալիքը» իրավական գնահատականի չի արժանանում նաև իրավական համապատասխան կառուցակարգի բացակայության հետևանքով:

Նմանատիպ և այլ խնդիրների հաղթահարման նպատակով վերջին տարիներին վարչական դատավարությունում աստիճանաբար տարածում է գտնում «դատարանի ընկերոջ» (amicus curiae) իրավական ինստիտուտը՝ որպես վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանության առանցքային գործիքներից մեկը:

Amicus curiae-ն իրավաբանական հասկացություն է, որը լատիներենից թարգմանվում է որպես «դատարանի ընկեր» և կոչված է բնութագրելու դատավարությանն այնպիսի անձանց մասնակցությունը, որոնք մասնակցում են դատավարությանը՝ ներկայացնելու համար դատավարության մասնակիցների դիրքորոշումից անկախ այլ՝ արտաքին դիրքորոշում: Այլ կերպ ասած՝ այս ինստիտուտը թույլ է տալիս որևէ մեկին, որը չի հանդիսանում գործի մասնակից և կարող է կամ չի կարող ստանալ որևէ կողմի միջնորդությունը, աջակցել դատարանին՝ առաջարկելով գործի համար որևէ նշանակություն ունեցող տեղեկատվություն, փորձաքննություն կամ լուսաբանում:

«Դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը հանրային շահի պաշտպանությանն առնչվող ժամանակակից դատավարություններում պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ժամանակակից դատավորի և դատարանի դերը կողմերի միջև զուտ իրենց իրավունքներին առնչվող վեճերը քննողից վերափոխվել է որպես բազմաշերտ ու բարդ հարցեր քննողի, ինչը, բնականաբար, դատավորին առաջադրում է նոր որակներ ու պահանջում է, որ վերջինս լայն ու համընդգրկուն տեղեկատվություն ունենա վեճին առնչվող մի շարք հանգամանքների վերաբերյալ:

Մինչ դեռ, նշված տեղեկատվությունը հաճախ հնարավոր չի լինում ձեռք բերել դատավարության մասնակիցներից, քանի որ կողմերը կարող են կան չտիրապետել այդպիսի տեղեկատվության, կան շահագրգռված չլինել այն ներկայացնել՝ հատկապես այն դեպքերում, երբ դատավարական կանոնները վերջիններիս չեն պարտավորեցնում դա ներկայացնել (օրինակ՝ քանի որ այն չի դիտարկվում որպես ապացույց): Այս հանգամանքով պայմանավորված՝ դատարանը հաճախ կարիք է ունենում տեղեկատվության «արտաքին» աղբյուրի, որն է գորու կլինի ներկայացնել օբյեկտիվ դիրքորոշում:

Մյուս կողմից, սոցիալական լայն նշանակություն ունեցող հարցեր քննելիս դատարանները պետք է իրական հնարավորություն ունենան քննարկել նաև իրենց կողմից կայացվելիք դատական ակտի հնարավոր լայն սոցիալական ազդեցությունը, և վեճը դիտարկել ավելի լայն տեսանկյունից, ինչը կրկին հաճախ հնարավոր չի լինում իրականացնել միայն «ավանդական» դատավարական փաստաթղթերի հիման վրա:

Գատավարությունում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման կողմնակիցները դրա հիմքում դնում են այն ելակետային գաղափարը, որ հանրային իրավական հարաբերություններում անհատական վեճի առնչությամբ կայացված ցանկացած դատական ակտ բացի այդ վեճի կողմերի շահերից շոշափում է նաև այնպիսի երրորդ անձանց շահերը, որոնք դատավարությանը չեն մասնակցում: Մենք համամիտ ենք նշված մտքի հետ՝ այն համատեքստում, որ վարչաիրավական հարաբերություններից բխող վեճերը, ի սկզբանե ծագելով հանրային շահի պաշտպանության և իրացման համատեքստում, չեն կարող հավասարեցվել մասնավոր իրավունքից բխող վեճերին և վերաբերելի համարվել միայն դատավարության կողմերին. ցանկացած վարչական ակտ, վարչարարության ցանկացած դրսևորում որոշակիորեն առնչվում է հանրային շահին, ինչպիսի առնչությունը, սակայն, դեպքերի ճնշող մեծամասնությունում իրավաբանորեն այնքան արժևորվող չէ, որ որոշակի անձանց վերապահի դատավարությանը որևէ, օրինակ՝ երրորդ անձի կարգավիճակով մասնակցելու հնարավորություն: Մյուս կողմից, այդպիսի առնչությունն այնքան ոչ նշանակալի չէ, որ անտեսվի և չարժանանա իրավական որևէ արձագանքի:

Մաքս Փլանկի՝ Միջազգային վարության իրավունքի վերաբերյալ հանրագիտարանում կառավարությունների, միջազգային կազմակերպությունների, մարդու իրավունքների պաշտպանության ազգային ինստիտուտների և հասարակական միավորումների կողմից «դատարանի ընկերոջ» կարգավիճակում ներկայացվող դիրքորոշումների երեք նպատակ է առանձնացվում.

1. տեղեկատվական նպատակ՝ դատարանին քննվող գործի փաստական հանգամանքների կամ համեմատական իրավական նյութերի տրամադրումը.
 2. ներկայացուցչական նպատակ՝ այն խմբերի շահերի ներկայացումը, որոնք տվյալ գործի կողմ չեն, բայց որոնց շահերին առնչվում է այդ գործը.
 3. համակարգային նպատակ՝ դատարանին օգնել զգայուն ոլորտներում գործերի քննության համատեքստում ձևավորել ընդհանուր սկզբունքներ և չափանիշներ:
- Այսպիսով, քննարկվող ինստիտուտի էությունը հանգում է նրան, որ դատավարության կողմ չհան-

դիսացող անհատին կամ կազմակերպությանը հնարավորություն է տալիս դատավարությանն ունենալ իրական մասնակցություն, ներգրավվածություն, իր դիրքորոշման բարձրաձայման հնարավորություն՝ դատարանին տվյալ գործի շրջանակում քննարկման ենթակա հարցերի վերաբերյալ անկախ մասնագիտական կարծիքի, համեմատական իրավաբանական հետազոտությունների, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող տեղեկատվության տրամադրմամբ: Կարևոր ենք համարում ընդգծել, որ amicus կարգավիճակով գործին մասնակցությունը և այս ինստիտուտի ներդրումը որևէ պարագայում չպետք է հանգեցնի դատարան դիմելու իրավունք ունեցող սուբյեկտների շրջանակի ընդլայնման կամ փաստացի հանգեցնի actio popularis հայցատեսակի ներդրմանը: Այս ինստիտուտը որևէ լրացուցիչ, իրավական շահագրգռվածություն չունեցող սուբյեկտի դատարան դիմելու իրավունք չի վերապահում, այլ իրենից ենթադրում է բացառապես դատարանի համար խորհրդատվական նշանակություն ունեցող դիրքորոշումների ներկայացման հնարավորություն: Մյուս կողմից, amicus curiae կարգավիճակով ներկայացված դիրքորոշումները դատարանին որևէ կերպ չեն կաշկանդում այս կամ այն կողմի օգտին վճիռ կայացնելու հարցում. այս ինստիտուտն ի սկզբանե միտված է դատարանին օգնել՝ կայացնել առավել հիմնավոր, պատճառաբանված և արդարացի դատական ակտ:

«Գատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի կիրառման միջազգային փորձը և առկա մոդելները

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ վարչական դատավարությունում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտն առավել լայնորեն կիրառվում է անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի երկրներում: Ընդ որում, Մեծ Բրիտանիայում դատարաններն առավել հակված են amicus դիրքորոշումներն ընդունել այն գործերով, որոնցով քննարկման առարկան հանրային կարևորության կամ համակարգային ազդեցության հարցեր են, և որոնցում կշռադատված amicus միջնորդությունները կարող են դատարանին էապես օգնել՝ տրամադրելով մասնագիտացվածություն, համեմատական իրավական նյութեր և քաղաքականության մասին առավել լայն պատկերացում: Մեծ Բրիտանիայում դատարանները, սակայն, այսպիսի դիրքորոշումներ ընդունում են միայն նորմատիվ կարգավորման տեսանկյունից որակավորված այնպիսի սուբյեկտներից, որոնց դիրքորոշումների քննարկումը կողմերի իրավահավասարության տեսանկյունից խնդիր չի կարող առաջացնել: Մեծ Բրիտանիայում, այսպիսով, քննարկվող ինստիտուտն առավելապես արդյունավետ է սահմանադրական կարևորություն կամ

www.aradaradutyjournal.com

համակարգային հանրային ազդեցություն ունեցող գործերի քննության շրջանակում, մյուս կողմից՝ դրա հիմնական առանձնահատկությունը այսպիսի դիրքորոշումների թույլատրելիության խիստ չափանիշների սահմանմամբ դատավարական իրավահավասարության երաշխավորումն է:

Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում գիտական ու գործնական մակարդակում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը դիտարկվում է որպես վարչարարության դատական վերանայման համատեքստում հանրային շահի ներկայացվածության կարևորագույն գործիք: ԱՄՆ Գերագույն դատարանի վերաբերյալ Քոլինսի, Զորլեյի և Համների հետազոտությամբ ընդգծվում է, որ Գերագույն դատարանի որոշումներում հաճախ ուղղակիորեն արտացոլված են amicus դիրքորոշումների ձևակերպումները՝ որպես որոշումների հիմնավորում՝ հատկապես իրավաբանորեն լավ հիմնավորված դիրքորոշումների դեպքում: Ամերիկյան մոդելը, այսպիսով, առանձնանում է amicus դիրքորոշումների՝ դատարանի պատճառաբանությունների վրա ունեցած մեծ ազդեցությամբ: Ամերիկյան մոդելը, սակայն, լուրջ մտահոգություններ է առաջացնում դատարանների ծանրաբեռնվածության ավելացման և դատարանի անկախության վրա ենթադրյալ բացասական ազդեցության տեսանկյունից:

Հետխորհրդային իրավական համակարգերում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը դեռևս նոր, դոկտրինալ աղբյուրներում վիճելի և օրենսդրական մակարդակում գրեթե չամրագրված ինստիտուտ է: Ռուսական գիտական աղբյուրներում, սակայն, ՌԴ Սահմանադրական դատարանի պրակտիկայում ներդրված «նախաձեռնողական գիտական կարծիքների» ինստիտուտի (նույնանուն է «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի հետ) կիրառման պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքում դրա ակնհայտ դրական ազդեցության վերաբերյալ եզրակացություն է արվում՝ նշելով, որ ուսումնասիրված գործերի 75 տոկոսում սահմանադրական դատարան ներկայացված դիրքորոշումները որևէ կերպ օգտագործվել են փաստերի վերաբերյալ դիրքորոշումների, հիմնավորումների կամ հատուկ կարծիքների շրջանակում քննարկման տեսանկյունից: Օ. Կրյաժկովան, անդրադառնալով սահմանադրական դատարանում «դատարանի ընկերոջ» կողմից ներկայացվող դիրքորոշումներին, ընդգծել է, որ այդ դիրքորոշումները հանրային նշանակություն ու կարևորություն ունեցող հարցերով քաղաքացիական հասարակության կարծիքի արտահայտման կարևոր գործիք են, որոնք, ներկայացված լինելով հանրության տվյալ շահի պաշտպանության ոլորտում մասնագիտացված սուբյեկտի կողմից, ունեն օբյեկտիվության և գիտական հիմնավորվածության բարձր աստիճան¹⁰:

Չնայած այն հանգամանքին, որ ավելի վաղ ժամանակաշրջանի ռուսական գրականությունում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտությունը կապվում էր առավելապես սահմանադրական արդարադատության և հիմնարար իրավունքների պաշտպանությանն առնչվող հարցերի հետ, ռուսական ժամանակակից գրականությունում արդեն հիմնավորվում է նաև վարչարավական հարաբերություններում, օրինակ՝ Պետական հսկամենաշնորհային ծառայության կողմից իրականացվող վարույթի շրջանակում, այս ինստիտուտի կիրառման անհրաժեշտությունը¹¹:

Թեև քննարկվող ինստիտուտը Հայաստանի Հանրապետությունում թե՛ վարչական դատավարության և թե՛ քաղաքացիական դատավարության համակարգում մինչ օրս չի կիրառվել, այն, ըստ էության, ներպետական իրավական համակարգում իր որոշակի դրսևորումներն ունի: Խոսքը, մասնավորապես, «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի¹² 44-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, որի համաձայն՝ Հանրապետության նախագահի, Ազգային ժողովի, Կառավարության, Բարձրագույն դատական խորհրդի, Վճռաբեկ դատարանի, Մարդու իրավունքների պաշտպանի, գլխավոր դատախազի ներկայացուցիչները (...) դատաքննության ընթացքում կարող են հրավիրյալների կարգավիճակով պարզաբանումներ տալ Սահմանադրական դատարանի՝ իրենց ուղղած հարցերի վերաբերյալ: Ընդ որում, Մարդու իրավունքների պաշտպանից պարզաբանումներ ստանալու հնարավորությունը բավականին ակտիվորեն կիրառվում է Սահմանադրական դատարանի կողմից, և Մարդու իրավունքների պաշտպանի կողմից Սահմանադրական դատարանում քննվող գործերի շրջանակում հատուկ կարծիքներ (amicus curiae) ներկայացնելու պրակտիկան շատ բարձր է գնահատվել նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախագահի կողմից, ով ընդգծել է, որ նման գործելակերպն ամբողջությամբ բխում է Եվրոպայի խորհրդի առաջնահերթություններից, այն է՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեցիային երկրի իրավական համակարգի առավել համապատասխանեցմանն ուղղված սուբսիդիարության սկզբունքից¹³:

Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ քննարկվող ինստիտուտի երկու հիմնական մոդել կա, որից առաջինի դեպքում իրավասու սուբյեկտները կարող են ազատորեն դատավարության շրջանակում ներկայացնել իրենց amicus curiae դիրքորոշումը, իսկ երկրորդի՝ «թույլատվական» մոդելի դեպքում՝ իրենց դիրքորոշումը կարող են ներկայացնել միայն դատարանի թույլտվությամբ: Որոշ երկրներում, օրինակ Մոլդովայում, Վրաստանում, Ռումինիայում և Ուկրաինայում, գործում է դատարանի ընկերոջ ինստիտուտի խա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

որ մոդելը, և իրավասու սուբյեկտներն իրենց դիրքորոշումը կարող են ներկայացնել ինչպես իրենց նախաձեռնությամբ, այնպես էլ դատարանի խնդրանքով¹⁴ : Նշված մոդելներից ներպետական իրավական համակարգի համատեքստում առավել կիրառելի մոդելի ընտրությունը պետք է իրականացվի այս ինստիտուտի համակողմանի վերլուծության, այդ թվում՝ դրա ներդրումից բխող հնարավոր ռիսկերի և բացասական հետևանքների առանձնացման հիման վրա:

Այսպիսով, «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի՝ վարչական դատավարության համակարգում կիրառման միջազգային փորձի համեմատական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ amicus curiae ինստիտուտը վարչական դատավարությունում այժմ վերածվում է հանրային շահերի ներկայացվածության ապահովման կարևորագույն գործիքի՝ տարբեր իրավական համակարգերում ստանալով նորմատիվ տարբեր կարգավորումներ և բովանդակություն՝ հանդես գալով որպես դատարանին մասնագիտացված գիտելիք ու վեճի սոցիալաքաղաքական ավելի լայն համատեքստ տրամադրող միջոց, մյուս կողմից՝ դատական պատճառաբանությունների վրա էական ազդեցություն ունեցող միջոց: Հետխորհրդային իրավական համակարգերում ինստիտուտը դեռևս լիարժեք օրենսդրական ամրագրում չի ստացել, սակայն դոկտրինալ մակարդակում և ասհմանադրական արդարադատության շրջանակներում արդեն արձանագրվում է դրա գործնական նշանակությունը: ՌԴ Սահմանադրական դատարանի փորձը, ինչպես նաև ժամանակակից գիտական հիմնավորումները, վկայում են, որ հանրային նշանակություն ունեցող հարցերում դատարանին արտաքին մասնագիտական դիրքորոշումների տրամադրումը կարող է նպաստել իրավական վերլուծության խորացմանը:

Թեև Հայաստանի Հանրապետությունում վարչական դատավարությունում amicus curiae ինստիտուտը մինչ օրս ներդրված չէ, ներպետական իրավական համակարգում առկա են դրա որոշակի ֆունկցիոնալ նախադրյալներ, մասնավորապես՝ Սահմանադրական դատարանի վարությամբ արտաքին սուբյեկտների ներգրավման հնարավորության ձևով: Սա վկայում է, որ քննարկվող կառուցակարգը օտար չէ հայաստանյան իրավակարգին, այլ պահանջում է համակարգված և հայեցակարգային ձևակերպում վարչական դատավարության շրջանակում:

Ընդհանուր առմամբ, միջազգային փորձի ուսումնասիրության արդյունքում կարող ենք եզրակացնել, որ քննարկվող ինստիտուտի մեկ միասնական նախընտրելի մեթոդ առկա չէ, և այս ինստիտուտի արդյունավետությունը կախված է երեք հիմնարար սկզբունքների հավասարակշռումից՝ հանրային շահի պաշտպանության, դատարանի

անկախության և դատավարական արդյունավետության: Հետևաբար, ներպետական իրավական համակարգում կիրառելի մոդելի ընտրությունը պետք է հիմնված լինի ոչ թե մեխանիկական փոխառության, այլ համատեքստային ադապտացիայի վրա:

«Դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի գործնական կիրառման հիմնախնդիրները, հնարավոր ռիսկերը և դրանց հաղթահարման ուղիները

Միջազգային փորձի և տեսական աղբյուրների վերլուծության հիման վրա հանգել ենք այն եզրակացության, որ քննարկվող ինստիտուտի առնչությամբ երկու հիմնական բացասական կողմ է առանձնացվում: Առաջինն այն է, որ դատարանում ամիկուս դիրքորոշումների ներկայացումը կարող է ազդել դատարանի ներքին համոզմունքի վրա և «դրդել» նրան կայացնել այնպիսի որոշում, որն այլ հավասար պայմաններում չէր կայացվի: Օրինակ, ԱՄՆ գերագույն դատարանը 2010-2016 թվականներին կայացված որոշումների 50, իսկ 2015-2016 թվականների որոշումների 54 տոկոսում հղում է տվել իրեն ներկայացված տարբեր amicus curiae դիրքորոշումներին¹⁵ : Այնուամենայնիվ, ինչպես ԱՄՆ գերագույն դատարանի, այնպես էլ որևէ դատարանի առնչությամբ մինչ օրս չի արվել որևէ հիմնավոր և առարկայական հետազոտություն, որը ցույց կտար նշված դիրքորոշումների որևէ ոչ իրավաչափ կամ որևէ կողմի օգտին դատարանին «հակող» ազդեցություն, ինչպիսի պայմաններում, կարծում ենք, որ այս կարգավիճակով ներկայացվող դիրքորոշումների՝ դատարանի վրա ազդեցությունը համադրելի և համեմատելի է դատավարության կողմերի կողմից ներկայացվող դիրքորոշումներին: Ավելին, հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ այդպիսի դիրքորոշումների նպատակը ոչ թե դատավարության որևէ կողմին պաշտպանելն է, այլ օբյեկտիվ փաստեր ներկայացնելը, կարծում ենք, դրանք համապատասխան ազդեցության և դատարանի համոզմունքի ձևավորման տեսանկյունից անհամեմատ ավելի նվազ ռեթակատարում ունեն, քան դատավարական որևէ այլ փաստաթուղթ:

Քննարկվող ինստիտուտի երկրորդ հնարավոր բացասական կողմն այն է, որ դատարանի ընկերոջ կարգավիճակ ունեցող սուբյեկտների կողմից դատարան ներկայացվող դիրքորոշումներն էականորեն ծանրաբեռնում են դատարանին այնպիսի տեղեկատվությամբ, որը ոչ միայն օբյեկտիվորեն անհրաժեշտ չէ գործի քննության համար, այլև հանգեցնում է դատական ռեսուրսի վատնմանը, ինչն իր հերթին բացասաբար է ազդում կողմերի դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքի գործնականում երաշխավորման համար¹⁶ :

Առաջարկվող ինստիտուտը Հայաստանի

www.ardaradatumjournal.com

Հանրապետության վարչական դատավարության համակարգում նորույթ է, և դրա ներդրումը, չնայած մի շարք առավելություններին, կարող է իր նպատակին չծառայել, եթե այս ինստիտուտի կոնցեպտուալ հիմքերը չլինեն պատշաճ: Այս համատեքստում անհրաժեշտ է «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի օրենսդրական ամրագրումն իրականացնել նաև հաշվի առնելով վերոգրյալ բացասական հետևանքների կանխարգելման անհրաժեշտությունը: Թե՛ դատարանի վրա անհամաչափ ազդեցության և թե՛ դատարանների անհարկի ծանրաբեռնվածության կանխարգելման տեսանկյունից արդյունավետ լուծում կարող է լինել «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի թույլատվական մոդելի ներդրումը՝ իրավասու սուբյեկտներին համապատասխան դիրքորոշում ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռելով միայն իրենց միջնորդության հիման վրա՝ դատարանի թույլտվությամբ, կամ դատարանի նախաձեռնությամբ: Այս ընթացակարգը դատարանին հնարավորություն կտա ի սկզբանե «ֆիլտրել» միայն այնպիսի դիրքորոշումները, որոնք իրեն անհրաժեշտ են գործի բազմակողմանի, քիվ և օբյեկտիվ քննության համար:

Մյուս կողմից, կարևոր նշանակություն ունի նաև այն սուբյեկտների շրջանակի որոշումը, որոնց պետք է վերապահվի քննարկվող դիրքորոշումները ներկայացնելու հնարավորություն: Հարկ ենք համարում ընդգծել, որ մեր ուսումնասիրությունների ընթացքում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման անհրաժեշտությանը հանգելու տեսանկյունից հիմնաքարային նշանակություն է ունեցել ներպետական իրավակիրառ պրակտիկայում հասարակական կազմակերպությունների կողմից դատարան դիմելու ինստիտուտի խիստ անբավարար պրակտիկան, ինչը հիմք է տալիս նաև ենթադրելու, որ իրավական բավարար շահագրգռվածություն կամ համապատասխան հիմքեր չունենալը, մյուս կողմից՝ դատավարական գործընթացների խիստ ծանրաբեռնող ու ծախսատար բնույթը հասարակական կազմակերպություններին ողջամտորեն ձեռնպահ կարող է պահել հանրային շահի պաշտպանությամբ դատարան դիմելուց: Մինչդեռ, հաշվի առնելով այն, որ հասարակական կազմակերպության կողմից դատարան դիմելու նպատակը ոչ այնքան կոնկրետ գործով վեճի լուծում ունենալն է, որքան իրավաբանորեն արժևորվող և իր կանոնադրական նպատակների համատեքստում պաշտպանության ենթակա շահերի պաշտպանությունը, դատարանի ընկերոջ ինստիտուտն այս համատեքստում կարող է անհամեմատ առավել բարձր կիրառելիություն, մատչելիություն ու նպատակահարմարություն ունենալ:

Վերոգրյալի հիման վրա վարչական դատավարությունում *amicus curiae* կարգավիճակով մասնակցելու իրավունքը պետք է վերապահվի հասարակական կազմակերպություններին:

Սակայն այս դեպքում ևս այդպիսի իրավունք պետք է ունենա ոչ թե ցանկացած, այլ միայն այնպիսի հասարակական կազմակերպություն, որը սույն աշխատանքի նախորդ պարագրաֆի համատեքստում ունի տվյալ գործի շրջանակում շոշափվող «հանրային շահի պաշտպանությամբ իրական շահագրգռվածություն»: Վարչական դատարանում այդպիսի դիրքորոշումներ ներկայացնելու իրավունք պետք է ունենա նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանը, ինչպես նաև իրավաբան գիտնականները:

Դատարանի ընկերոջ ինստիտուտի ներդրումն այն պայմաններում, երբ չնայած Սահմանադրական դատարանում գործի քննության շրջանակում այս ինստիտուտի ամրագրմանը, Մարդու իրավունքների պաշտպանից զատ այլ սուբյեկտների դեպքում չկան այս ինստիտուտի վերաբերյալ ձևավորված պատշաճ իրավական ավանդույթներ, կարող է հանգեցնել Վարչական դատարանում միջնորդությունների տեղատարափի՝ այդ թվում համապատասխան չափանիշներին չբավարարող սուբյեկտների կողմից կամ այնպիսի գործերով, որոնց շրջանակում օբյեկտիվորեն առկա չէ նման դիրքորոշումների ներկայացման կարիք: Նման խնդիրներից խուսափելու, ինչպես նաև այս ինստիտուտի աստիճանական, սակայն իրավական ճիշտ համատեքստում կայացման նպատակով առաջարկում ենք այն սկզբնական շրջանում ներդնել միայն Վճռաբեկ դատարանում՝ հետագայում դրա գործողությունն աստիճանաբար, ըստ անհրաժեշտության, տարածելով նաև Վարչական դատարանում գործի քննության նկատմամբ:

Մյուս կողմից, բացի թույլատվական մոդելի ընտրությունից, նպատակահարմար է օրենսդրություն հատակ սահմանել *amicus curiae* դիրքորոշումների ընդունելիության չափանիշները: Մասնավորապես՝ առաջարկվում է սահմանել դատարանի կողմից այդպիսի դիրքորոշումների ներկայացումը թույլատրելիության նախապայմաններ, ներկայացվող փաստաթղթերի ծավալի ողջամիտ սահմանափակումներ և ներկայացման հստակ ժամկետներ՝ ապահովելու համար դատավարության արդյունավետ ընթացքը և կողմերի հավասար հնարավորությունները: Նպատակահարմար է նաև պարտադիր դարձնել ներկայացվող դիրքորոշման հրապարակայնությունը: Կարևոր նշանակություն ունի նաև այնպիսի երաշխիքների սահմանումը, որոնք կապահովեն դատարանի ընկերոջ կարգավիճակ ունեցող սուբյեկտների ինստիտուցիոնալ անկախությունն ու մասնագիտական որակը: Այս համատեքստում կարելի է սահմանել, որ հասարակական կազմակերպությունը պետք է գործի առնվազն որոշակի ժամանակահատվածում, իր կանոնադրական նպատակներով անմիջականորեն առնչվի ներկայացվող հարցին և չունենա տվյալ գործով

ուղղակի նյութական կամ այլ մասնավոր շահագրգռվածություն:

Այսպիսով, քննարկվող ինստիտուտի ներդրումը չի կարող դիտարկվել որպես դատավարության մասնակիցների շրջանակի մեխանիկական ընդլայնում կամ վարչական դատավարության շրջանակում առավել լայն շրջանակի սուբյեկտներին իրենց դիրքորոշումն արտահայտելու հնարավորության սահմանում: Քննարկվող ինստիտուտի ներդրման առաջնահերթ նպատակը պետք է լինի հանրային շահի պաշտպանության երաշխավորումը և վարչական դատարանին վարչարարության համակարգային ոչ իրավաչափ դրոշմներին արձագանքելու առավել լայն գործիքակազմով օժտելը: Միայն նման պայմաններում «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտը կարող է դառնալ վարչական դատավարությունում հանրային շահի պաշտպանության իրական և գործնականորեն կիրառելի մեխանիզմ:

Եզրակացություն

Այսպիսով, վերը շարադրվածի հիման վրա հանգում ենք հետևյալ հիմնական եզրահանգումներին.

1. Վարչարարության բողոքարկման համատեքստում հանրային շահի պաշտպանությունը չի կարող ամբողջությամբ իրագործվել միայն սուբյեկտների որոշակի սահմանափակ շրջանակի վարչարարության բողոքարկման իրավունք վերապահելով: Հանրային շահերի պաշտպանության լիարժեք ապահովումը վարչական դատավարությունում հնարավոր է այլ գործիքակազմերի հետ համատեղ վարչական «դատարանի ընկերոջ» ինստիտուտի ներդրման միջոցով, ինչը հնարավորություն կտա առանձին սուբյեկտներին առանց դատավարությունում կողմի կարգավիճակ ունենալու դատարանին ներկայացնել իրենց դիրքորոշումը՝ վարչական մարմնի կողմից տվյալ գործի համանման

փաստական հանգամանքներում անձանց իրավունքների համակարգային և էական խախտումների և գործի քննության տեսանկյունից կարևոր նշանակություն ունեցող, սակայն դատավարության մասնակիցների կողմից չներկայացված հարցերի վերաբերյալ:

2. Վարչարարության բողոքարկման համատեքստում ներդրվելիք՝ մեր կողմից առաջարկվող մոդելն իր իրավական բնույթով պետք է լինի «դատարանի ընկերոջ ինստիտուտի թույլատվական մոդել», ինչպիսի պայմաններում *amicus* դիրքորոշում ներկայացնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտներին դիրքորոշում ներկայացնելու հնարավորություն ընձեռելով միայն իրենց միջնորդության հիման վրա՝ դատարանի թույլտվությամբ, կամ դատարանի նախաձեռնությամբ, իսկ որպես վարչական դատավարությունում *amicus curiae* կարգավիճակով դիրքորոշումներ ներկայացնելու իրավունք ունեցող սուբյեկտներ առաջարկվում է դիտարկել հասարակական կազմակերպություններին, սակայն միայն այն դեպքում, երբ վերջիններս ունեն տվյալ գործի շրջանակում շոշափվող «հանրային շահի պաշտպանությամբ իրական շահագրգռվածություն», ինչպես նաև Մարդու իրավունքների պաշտպանին և իրավաբան գիտնականներին:

3. Հաշվի առնելով քննարկվող ինստիտուտի վերաբերյալ ձևավորված պատշաճ իրավական ավանդույթների բացակայությունը, նպատակահարմար և անհրաժեշտ է համարվում այդ ինստիտուտի՝ վարչական դատավարությունում փուլային ներդրումը՝ այն սկզբնական շրջանում ներդնելով միայն Վճռաբեկ դատարանում, իսկ հետագայում դրա գործողությունն աստիճանաբար, ինստիտուտի՝ գործնականում արդյունավետության հարցում հավաստիանալուց հետո, դրա գործողությունը տարածելով նաև Վարչական դատարանում գործի քննության փուլի վրա:

¹ Տե՛ս, օրինակ, ECtHR, Practical Guide on Admissibility Criteria, 14 (2014), հասանելի է հետևյալ հղումով՝ http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf, Françoise Hampson, Claudia Martin, Frans Viljoen, Inaccessible apexes: Comparing access to regional human rights courts and commissions in Europe, the Americas, and Africa, International Journal of Constitutional Law, Volume 16, Issue 1, January 2018, Pages 161–186, հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://academic.oup.com/icon/article/16/1/161/4995556>, 16.02.2026թ. դրությամբ:

² Տե՛ս, օրինակ, Руководство ЮНЕСКО по участию как «Amicus Curiae» по делам о свободе выражения мнений, CI-2021/FEJ/G-1, էջ 2, հասանելի է՝ https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379020_rus/PDF/379020rus.pdf.multi, 16.02.2026թ. դրությամբ:

³ Քաղաքացիական մասնակցությունը որոշումների կայացման գործընթացին, Փաստահավաք այց Հայաստան, Եվրոպայի խորհրդի Միջազգային ոչ կառավարական կազմակերպությունների (ՄՈԿԿ) համաժողով, հասանելի է՝ <https://rm.coe.int/report-visit-of-the-conference-of-ingos-to-armenia-2019-ar/16809f00ae> էջ 7, 16.02.2026թ. դրությամբ:

⁴ Տե՛ս, օրինակ, Alexandru TĂNASE, George PAPUASHVILI, Amicus Curiae Concept In Modern Justice, Concept paper

for the Constitutional Court of Ukraine, 10 June 2022, էջ 6, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/523437.pdf>, 16.02.2026թ. դրությամբ:

⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 14:

⁶ Տե՛ս T. Schilling, ‘Amicus Curiae: European Court of Human Rights (ECtHR)’ (MPEiPro, 2019):

⁷ Տե՛ս, օրինակ, Public Law Project, Third Party Interventions in Judicial Review: An Action Research Study (PLP 2001); Public Law Project, Third Party Interventions – A Practical Guide (PLP 2008).

⁸ Տե՛ս Paul M Collins Jr, Pamela C Corley and Jesse Hamner, ‘The Influence of Amicus Curiae Briefs on US Supreme Court Opinion Content’ (2015) 49 Law & Society Review 917:

⁹ Տե՛ս O. H. Кряжкова, ‘Право быть услышанным: меморандумы amicus curiae в российском Конституционном Суде’ (2018) Сравнительное конституционное обозрение, էջ 17, <https://academia.ilpp.ru/wp-content/uploads/2021/10/SKO-5-126-2018-087-105-Kryazhkova.pdf>, 16.02.2026թ. դրությամբ:

¹⁰ Տե՛ս նույն տեղում:

¹¹ Տե՛ս A.P. Султанов, ‘Amicus curiae – друг суда и российское судопроизводство’ (2011) 6 Арбитражный и гражданский процесс, էջ 16:

¹² Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքը Սահմանադրական դատարանի մասին, ընդունված է 17.01.2018թ., ՀՀՊՏ 2018.01.31/7(1365) Հոդ. 74:

¹³ Առավել մանրամասն տե՛ս <https://armenpress.am/arm/news/924039/echr-president-praises-armenian-ombudsmanE28099s-innovations-and-cooperation-with-constitutional-court.html>, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/523437.pdf>, 16.02.2026թ. դրությամբ:

¹⁴ Տե՛ս A.P. Султанов, նշված աշխատությունը, էջեր 9-10:

¹⁵ Տե՛ս, օրինակ, Paul M. Collins, Jr., Pamela C. Corley & Jesse Hamner, The Influence of Amicus Curiae Briefs on U.S. Supreme Court Opinion Content, 49 L. & SOC’Y REV. 917 (2015).

¹⁶ Տե՛ս, օրինակ, Alexandru Tănase, George Papuashvili, նշված աշխատությունը:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Collins P. M. Jr., Corley P. C., Hamner J., The Influence of Amicus Curiae Briefs on U.S. Supreme Court Opinion Content, Law & Society Review, 2015, Volume 49, Issue 4, հերթական համարը 49, էջեր 917–942:
2. Conference of INGOs of the Council of Europe, Report on the Visit of the Conference of INGOs to Armenia (2019), <https://rm.coe.int/report-visit-of-the-conference-of-ingos-to-armenia-2019-ar/16809f00ae>, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026թ.:
3. European Court of Human Rights (ECtHR), Practical Guide on Admissibility Criteria, Strasbourg, 2014, էջ 14, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_ENG.pdf, վերջին այցելությունը՝ 29.04.2024:
4. Hampson F., Martin C., Viljoen F., Inaccessible Apexes: Comparing Access to Regional Human Rights Courts and Commissions in Europe, the Americas, and Africa, International Journal of Constitutional Law, 2018, Volume 16, Issue 1, էջեր 161–186, <https://academic.oup.com/icon/article/16/1/161/4995556>, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026թ.:
5. O. H. Кряжкова, Право быть услышанным: меморандумы amicus curiae в российском Конституционном Суде, Сравнительное конституционное обозрение, 2018, № 5 (126), Москва, էջեր 87–105, <https://academia.ilpp.ru/wp-content/uploads/2021/10/SKO-5-126-2018-087-105-Kryazhkova.pdf>, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026թ.:
6. Public Law Project, Third Party Interventions in Judicial Review: An Action Research Study, London, 2001:
7. Public Law Project, Third Party Interventions – A Practical Guide, London, 2008:
8. Schilling T., Amicus Curiae: European Court of Human Rights (ECtHR), Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law (MPEiPro), Oxford, 2019:
9. A.P. Султанов, Amicus curiae – друг суда и российское судопроизводство, Арбитражный и гражданский процесс, 2011, № 6, Москва, էջեր 9–16:
10. Tănase A., Papuashvili G., Amicus Curiae Concept in Modern Justice, Concept Paper for the Constitutional Court of Ukraine, Kyiv, 10 June 2022, էջեր 6, 14, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/6/523437.pdf>, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026:
11. ЮНЕСКО, Руководство по участию как «Amicus Curiae» по делам о свободе выражения мнений, CI-2021/FEJ/G-1, Париж, 2021, էջ 2, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379020_rus/PDF/379020rus.pdf.multi, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026թ.:
12. Armenpress, ECHR President Praises Armenian Ombudsman’s Innovations and Cooperation with Constitutional Court, <https://armenpress.am/arm/news/924039/echr-president-praises-armenian-ombudsmanE28099s-innovations-and-cooperation-with-constitutional-court.html>, վերջին այցելությունը՝ 16.02.2026թ.:

References

1. O. N. Krjazhkova, Pravo byt’ uslyshannym: memorandumuy amicus curiae v rossijskom Konstitucionnom Sude, Sravnitel’noe konstitucionnoe obozrenie, 2018, № 5 (126), Moskva, էջեր 87–105, <https://academia.ilpp.ru/wp-content/uploads/2021/10/SKO-5-126-2018-087-105-Kryazhkova.pdf>:
2. A.R. Sultanov, Amicus curiae – друг суда i rossijskoe sudoproizvodstvo, Arbitrazhnyj i grazhdanskij process, 2011, № 6, Moskva:

3. JuNESKO, Rukovodstvo po uclastiju kak .Amicus Curiaeti po delam o svobode vyrazhenija mnenij, CI-2021/FEJ/G-1, Parizh, 2021, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379020_rus/PDF/379020rus.pdf.mult:

Элина Гегамян

Преподаватель кафедры Конституционного
права юридического факультета ЕГУ
руководитель юридической службы ЗАО “ТАУЕР ИНТЕРНЕШНЛ КОНСАЛТАНТС”

РЕЗЮМЕ

Институт „друга суда“ в административном судопроизводстве в контексте защиты публичного интереса

Статья посвящена исследованию института „друга суда“ (amicus curiae) в административном судопроизводстве с особым акцентом на защиту публичных интересов. Анализ проводится в контексте переоценки роли суда в административной юстиции, подчеркивая эволюцию функций суда от разрешения индивидуальных споров к обеспечению эффективного противовеса системным незаконным действиям исполнительной власти. В статье показывается, что традиционные механизмы административного процесса недостаточны для обеспечения полноценной защиты публичного интереса, что обосновывает необходимость внедрения комплексного институционального инструментария.

Автор утверждает, что институт amicus curiae не должен рассматриваться лишь как процедурный инструмент, поддерживающий мотивированность судебных решений, а как самостоятельный механизм обеспечения защиты публичных интересов в административном процессе. На основе теоретических концепций, сравнительного международного опыта и функционального анализа выделяются основные модели участия amicus и предлагается внедрить допустимую модель в административное судопроизводство Республики Армения. На первом этапе она будет применяться исключительно в Кассационном суде с четко определенными условиями подачи, включая обстоятельства, при которых суд может принимать amicus-позиции.

Ключевые слова: административное судопроизводство, публичный интерес, amicus curiae, разделение властей, системные нарушения прав, кассационный суд, судебная роль.

Elina Geghamyan

Lecturer at the Faculty of Law, Yerevan State University (Chair of Constitutional Law)
Head of the Legal Department, “TOWER INTERNATIONAL CONSULTANTS” CJSC

SUMMARY

The institute of amicus curiae in administrative proceedings within the framework of public interest protection

This article investigates the institution of the “friend of the court” (amicus curiae) in administrative proceedings, with a particular focus on the protection of public interest. It situates the analysis within the broader context of re-evaluating the role of courts in administrative justice, emphasizing the evolving function of courts from resolving individual disputes to providing an effective counterbalance against systemic unlawful actions by the executive branch. The study demonstrates that conventional mechanisms in administrative proceedings are insufficient for achieving effective public interest protection, highlighting the need for a comprehensive institutional toolkit.

The author argues that the amicus curiae should not be understood merely as a procedural instrument supporting the reasoning of judicial decisions, but as a substantive mechanism ensuring the safeguarding of public interest within administrative litigation. Drawing upon theoretical frameworks, comparative international practice, and functional analysis, the article identifies principal models of amicus participation and proposes adopting a permissive model in the Republic of Armenia. Initially, this model would operate exclusively within the Court of Cassation, with clearly defined conditions for submission, including circumstances under which courts may admit amicus briefs.

Key words: Administrative Proceedings, Public Interest, Amicus Curiae, Separation of Powers, Systemic Rights Violations, Court of Cassation, Judicial Role.

Բնագիրը ներկայացվել է 16.02.2026թ.

Ընդունվել է տպագրության 27.03.26թ.